

ELITIDROTTE OCH DESS HÖGA VISA

Kritiska synpunkter på en fåraktig gammal stridsskrift och på det (idrotts)filosofiska valspråket ”snabbare, högre, starkare”

av

Mats Parner

”Vad är idrottens själ? Det är drömmarna om den fulländade prestationen.”
(Anders Ehnmark på s. 26 i essäsamlingen **Frihetens rike** (Norstedts 2001))

☞☞☞ Det är en välkänd sanning att de flesta idrottsmän förr eller senare drabbas av en lång rad sjukliga störningar: rubbad hjärtverksamhet, psykiska besvär, hormonfel, krånglande rygg, balansproblem, disproportioner mellan lemmarna o s v. Vi känner också till att en idrottsmans fortplantningsförmåga är underlägsen den i samhället genomsnittliga. Till detta skall läggas att även medellivslängden är ringa – ja, enligt tillförlitliga uppgifter rent av lägre än negrernas.

Vid Eton College, en av de främsta undervisningsanstalterna i hela det brittiska imperiet, har sk fysisk fostran och regelbundna idrottsövningar spelat en huvudroll i decennier. Resultaten är djupt nedslående, inte bara i andligt hänseende (vilket man kunnat förvänta sig...) utan också i rent kroppsligt. Skolläkarnas egna journaler är nog så talande på den punkten. Faktum är att vi måste bege oss ända till de fattigaste avgrundsdistrikten i östra London för att hitta lika många sjuka, invalidiserade och allmänt depraverade ungdomar som just på Eton.

Ytterst bär idrotten ansvaret för detta sakernas tillstånd.

Också den grekiska kulturens slutliga förfall – liksom andra högtstående kulturers undergång i historien – torde ha idrottsliga rötter. Grekernas närmast otyglade dyrkan av manskroppen och de manliga könsattributen ledde till att homosexualitet och andra onaturliga böjelser florerade, och på längre sikt var utgången given: rasen degenererade och samhället gick under. Felslagen sinnlighet tycks fögå hand i hand med det aktiva idrottsutövandet också på ett mera generellt plan. Till exempel finns åtskilligt som tyder på att idrottsungdomar, helt eller delvis, går miste om de ”befruktande kriser” som hör puberteten till. De berövas kort sagt chansen att bli vuxna och att mogna som könsvarselser. Både kroppsligt och mentalt riskerar de att stanna i växten.

Än värre är att idrotten har krig och ofärd som nära anförvanter. Visserligen är en landskamp i fotboll något annat än ett regelrätt fältslag, men det rör sig trots allt om gradskillnader och inte om artskillnader. I tävlingshetsens förlängning hotar militära ingrepp och i sista hand krig som fruktansvärda realiteter. Idrotten är i så måtto den hängivne pacifistens svurne fiende.

☞☞☞ De ståndpunkter som redovisas ovan är dessbättre inte mina personliga. Rimligtvis är de inte en enda nu levande själs. Emellertid finner man dem här och där i den klassiska utgåva – **Jag tvivlar på idrotten** – som den 30-årige Ivar Lo (Johansson) publicerade 1931.

Det kan tyckas obegripligt att denne i övrigt så klarsynte och omdömesgille författare lyckades haspla ur sig så mycket rena dårskaper och så många fixa idéer på en och samma

gång. Troligt är väl att han ansattes av ungdomlig hybris ... och gav sig på ett ämne som han, i sin egenskap av notorisk idrottsfiende, inte alls behärskade.

Resultatet blev därefter. I sin pretentiösa nidskrift behandlade Ivar Lo idrottsrörelsen som vore den en livshotande pesthärd från vilken den naiva, troskyldiga och intet ont anande ungdomen måste skyddas. Annars hotade kulturellt totalförfall av grekisk antiktyp. Ivar L-J var ingalunda förste man på barrikaderna. I själva verket ekar Sveriges hela 1900-talshistoria av varningsrop liknande hans: mot dansbaneeländet, mot jazzen, mot serietidningsvärlden, mot Ivan Bratt och motboken, mot långhåriga popikoner från Liverpool o s v. Det råder nog inget som helst tvivel om att skrämskotten och farhågorna beständigt varit överdrivna.

En ung och löftesrik men djupt desillusionerad fotbollsspelare, Kvickenberg, är centralfiguren på de cirka nittio sidorna i Lo-boken "Jag tvivlar...". Berättarjaget och denne K är engagerade i ett melodramatiskt och salvelsefullt meningsutbyte alltifrån 'ruta 1', ett ordskifte till brädden fyllt av pekoralistiskt trams. Att den arme K enligt lagen om alltings djävulskap dessutom gått och skadat hälen under en match på Stadion gör honom inte precis vänligare stämd.

Hans bitterhet är knappast av denna världen, och det (K)märkta hälsotillståndet försämras från dag till annan på grund av den livshotande (!) fotdefekt han åsamkats.

Ja, den som trampats på hälen av vårdslösa innerbackar plägar som bekant gå hädan, och detta grymma öde vederfars också vår olycklige stjärnforward: "en inflammation som spritt sig från den sjuka hälen" sätter definitivt punkt för hans liv. Bara tolv rader senare gör Ivar Lo bokslut.

Dessa tolv rader är emellertid tillräckliga för att berättarjaget äntligen skall inse att K:s bitande idrottskritik varit till alla delar "sannfärdig".

Åt helvete, således, med allt tävlande och all sporthysteri! (Man tar sig för pannan.)

Trots de många ohöljda klavertrampen har Ivar Lo i vissa cirklar också höstat in beröm för sitt påstådda skarpsinne i "Jag tvivlar...". Det har sagts att han, redan 1931, lyckades förutse både dopingeländet och den fullkomligt vettlösa kommersialiseringen av våra dagars toppidrott. Att han i förbigående snuddar vid de här aspekterna i sitt antiopus stämmer i och för sig – men det beror främst på att han låter sin talesman, desperadon K, gripa efter varje möjligt halmstrå och slå blint åt alla håll och kanter. Det resulterar i ett par lyckträffar.

Någon egentlig analys finner man dock inte i "Jag tvivlar..."

Med detta sagt lämnar vi Ivar Lo åt sitt öde och frågar oss, om tävlingsidrotten har något *etiskt kodsystem* A. Det har den utan minsta tvivel. A inrymmer en lång rad komponenter och har så gjort i drygt ett århundrade. Som idrottsman är man juste, följer reglerna slaviskt, vill att bäste man/bästa kvinna skall vinna, och man önskar inga fördelar på någon annans bekostnad. Man drömmer om att idrotten skall bidra till gemenskap och förbrödring – också över de nationella gränserna –, och man när förhoppningar om att den aldrig skall bli något mer än en lek (om än en allvarlig lek). Idrotten skall kort sagt vara uppbygglig; ja den måste vara omutligt 'fair'.

En seger är långtifrån allt. Betydligt viktigare är att delta och att kämpa väl i enlighet med sina fysiska och psykiska resurser.

Detta är i koncentrat vad som just nu behöver sägas om **A**. Leve Hoffenheim i Bundesliga och leve Albinoleffe nere i stövelriket! (En hyllning också till Åshöjdens IF, Brommapojkarna, det rödvita bruksgänget på Valla och alla andra bondkatter bland de rika hermelinerna!)

Tyvärr är **A** inte ensamt på täppan. Elitidrotten, och i synnerhet den, rymmer dessutom en *inre logik* **B** eller (med en precisare term) en inneboende rationalitet, som enkelt kan sammanfattas i den kända devisen ”snabbare, högre, starkare”. Rekord är till för att slås, och ens prestationer måste ideligen förbättras. ”Stortävlingar fordrar helt enkelt storresultat”. Faktum är att just den harangen repas upp gång på gång av den metodiskt fuskande långkastaren och rekordslaktaren Mattias J-E-L i Per Olov Enquists roman **Sekonden** (1971), och det är tveklöst en fras värd att samvetsgrant beakta. Den avslöjar åtskilligt om vår tids elitidrott. Toppatleterna av i dag lever i praktiken med den Verklighet som stavas ”snabbare, högre, starkare”, och de strävar efter att uppnå det hittills ouppnåeliga. I sista hand när de ett hopp om den fulländade prestationen. Att ständigt tänja gränserna är ett oeftergivligt villkor för den professionelle.

För varje självtänkande människa borde det stå klart att **A** och **B** är svårförenliga kraftfält. I en idyllisk forntidsvärld, låt oss säga före 1970-talet, hävdade sig moralen i (**A**)statuterna alltjämt ganska väl, men numera lever vi i en allt krassare idrottslig (**B**)tillvaro. De numera så utbredda dopingproblemen och de närmast ofattbara penningströmmarna inom den moderna elitidrotten är definitivt en följd av att **B** dominerar allt påtagligare på **A**:s bekostnad. Specialiseringen är i dag långt driven och toppidrott sedan länge en heltidssyssla.

Önskar vi reformer på elitnivå, och det gör vi utan tvekan, så krävs en genuin medvetenhet om att **A** och **B** är ett omaka par. Det är illa beställt med den medvetenheten i dag.

☒☒☒ Vad just Dopingträsket beträffar, så är det naturligtvis i sin ordning att klandra alla de idrottsmän som tar, och har tagit, hjälp av förbjudna preparat. Men även själva betingelserna – den omänskliga kravnivån och de osunda premisserna inom elitskiktet – bör nagelfaras i minst samma utsträckning. Detta innebär att hela (**B**)paketet måste ställas under debatt. Kritiserar vi den nyss (doping)avslöjade så att säga enbart ‘på individnivå’, så förfaller vi i själva verket till dubbelmoral: vi utgår hycklande från **A** trots att vi numera lever i det väl omgärdade **B**.

Vi bör dessutom tillstå att statsdoping och marknadsdoping inte riktigt är samma sak, även om effekterna onekligen är identiska. I klartext: de horder av östtyska simflickor (m fl, m fl) som i tidernas gryning regelbundet fick gröna piller av staten för att kunna ”äta mer och sova längre” skall inte dömas tillnärmelsevis lika hårt som, till exempel, en Ben Johnson, en Marion Jones, en Tim Montgomery eller en Justin Gatlin – som alla torde ha vetat på pricken vad de sysslade med. (Genom att skriva detta har jag förhoppningsvis sagt något även om kvinnliga 1970- och 80-talsstjärnor som Koch, Krabbe, Kostadinova och Kratochvilova; de initierade begriper fullt ut vad jag menar.)

Att sedan DDR- och all annan systematisk öststatsdoping är och har varit minst lika destruktiv som BDR- och USA-dopingen säger sig självt. Men synfältet bör vidgas och analysen skärpas. Det är fel att bara ge sig på de enskilda ‘dopingpatienterna’. Med nuvarande strutspolitik får vi aldrig chansen att *lita på någon* – allra minst på Usain Bolt, Asafa Powell och hela den övriga sprinterkadern från Jamaica. Därmed riskerar cynismen att breda ut sig än mer.

Modern fotboll på högre nivåer är i dag *Big business*. Det fanns en tid, inte alltför avlägsen, då en väl komponerad brukselva som lilla ÅFF, Åtvidaberg, faktiskt hade reella chanser att

vinna (det som på 1970-talet ännu hette) Europacupen. Man tävlade ännu på något så när lika villkor som de större elefanterna. Så är det inte längre. De en gång så stora elefanterna har förvandlats till monstruösa urtids-, förlåt, nutidsödlor med oändlig aptit och hur mycket pengar som helst i klövermagen. I dagsläget finns högt räknat bara tio lag – dvs tio monopoliserade jätteföretag – med realistiska utsikter att vinna (det som numera kallas) *Champions League*. Det handlar om storheter som Real Madrid, FC Barcelona, Chelsea, Liverpool, Manchester U., Juventus, Inter, Milan, Bayern München och kanske Olympique Lyon. Koncentrationstendenserna fortskrider; om ytterligare ett par år kan segeraspiranterna vara än färre. All spänning riskerar att urholkas. En spelare i absoluta toppskiktet tjänar i dag närmare 10⁶ kr/vecka och kostar cirka 10⁹ kr för hugade spekulanter. Sjukare än så kan idrottsvärlden näppeligen bli. Eller kan den?

Publikupplopp, förödelse, misshandel och vandalism har nu följt i tävlingsidrottens spår under ganska lång tid, inte minst inom fotbollen. Det sägs att detta ”huliganproblem” i första hand är ett allmänt samhällsproblem, inte främst ett idrottsligt, och det är troligen riktigt. Men idrotten är medskyldig genom att den oupphörligt ger näring åt ett primitivt ”revir- och stamtänkande”: marknadsaktörerna, läs storklubbarna, säljer numera tröjor, halsdukar, souvenirer och allsköns krimskrams till det egna lagets båtnad för miljonbelopp (miljardbelopp i några fall) och blåser på så sätt under en infantil supporterkultur. ”De våra” blir ett identifikationsobjekt.

En gång i tiden gick Svensson på fotboll (handboll, ishockey, bandy) i hopp om att få bevittna en juste, spännande och underhållande match. I dag går han för att se det egna laget vinna. Det är inte ovanligt att stadgade män i 60-70-årsåldern ekiperar sig i vad som i praktiken är mer eller mindre bortskämda 20-åringars kolorerade arbetskläder: ”Ronaldo”, ”Robben” eller ”Rooney” står det på de färgglada matchtröjor som åldermännen stolt bär upp. Övermåttan patetiskt! Klart är väl att slikt dylikt inte befrämjar snille, smak, sanning och saklighet. Däremot en massa annat.

Kampsånger hör också till bilden. Vistas man i Löfbergs Lila Arena (Karlstad) i samband med en match i Elitserien, så får man lära sig – via ”Färjestadshymnen” – att det existerar en specifik FBK-själ den där ”sprider sitt ljus” och för jämnan ”lyser på oss”. Men kapaciteten är alls icke uttömd med detta:

*”Din själ, den tar, ett andetag
och blåser liv i vårt lag...”*

Det är min själ aktningsvärda egenskaper (i all synnerhet för en själ)!

Inom tävlingsidrotten, liksom på mängder av andra fält, har marknadsliberalismen och den råa kapitalismen triumferat. Framtiden verkar dyster. Ändå bör man, trots hopplösa odds, göra sitt för att i möjligaste mån återupprätta idealen i A. Allt annat vore att kapitulera för övermakten.

Mats Parner